

Видавництво «Човен» надало для ознайомлення один з есеїв, що увійшов до книжки.

Нью-Йорк, Нью-Йорк

Я приїхав до Нью-Йоркського університету 1987 року з простої примхи. Наруга тетчерівців над вищою освітою лише починалась і навіть Оксфорд мав понурі перспективи.

Нью-Йоркський університет мене приваблював: за жодними мірками не будучи молодим закладом — заснований 1831 року, — його, однак, вважали наймолодшим із великих університетів Нью-Йорка. Не зовсім «місто на пагорбі», цей заклад відкритіший до нових напрямів: на контрасті до замкнутих університетських світів Оксбриджу, він безсоромно рекламує себе як «глобальний» університет у серці світового міста.

Але що таке «світове місто»? Мехіко-Сіті з його вісімнадцятьма мільйонами або Сан-Паулу, де всього на мільйон менше, — некеровані урбаністичні скопища; але вони — не «світові міста». Париж, навпаки — чиї центральні райони ніколи не перевищували двох мільйонів мешканців — був «столицею дев'ятнадцятого століття». Невже йдеться про кількість приїжджих? У цьому разі Орlando (Флорида) був би великим метрополісом. Те, що місто є столицею країни, теж нічого не гарантує: подумайте про Мадрид або Вашингтон (Бразилію свого часу). Йдеться навіть не про багатство: у недалекому майбутньому Шанхай (чотирнадцять мільйонів населення) і Сингапур (п'ять мільйонів населення), без сумніву, належатимуть до найбагатших міст на планеті. Чи стануть вони «світовими містами»?

Мені доводилося жити в чотирьох таких містах. Лондон був комерційним та фінансовим центром світу від часів поразки Наполеона й до посилення позицій Гітлера; Париж — його вічний конкурент — був міжнародним культурним магнітом і притягував усім: від будівлі Версалу до смерті Альбера Камю. Апогей Відня виявився, мабуть, найкоротшим: його злет та падіння збіглися з останніми роками Габсбурзької імперії, хоча за інтенсивністю він перевершив усі інші міста. А тоді настав Нью-Йорк.

Досвідчувати ці міста в часи їхніх сутінків виявилось моїм суперечливим щастям. У розквіті вони були зверхніми та самовпевненими. У часи занепаду в центрі уваги виявилися їхні дрібніші чесноти: люди менше часу присвячують, розповідаючи вам, наскільки вам пощастило там опинитись. Навіть у часи розпаду «Свінгуючого Лондона» самореклама міста мала в собі щось крихке — так, ніби воно знало, що це лише бабине літо.

Нині столиця Британії, безсумнівно, центральна в географічному сенсі — її жахливий, спухлий від мішури аеропорт — найзавантаженіший у світі. Місто може похвалитися найкращим театром та мультиколірним космополітизмом, який останніми роками спадає. Але все це непевно спирається на недовговічну купу чужих грошей: капітал капіталу.

На момент, коли я потрапив до Парижа, більшість людей у світі вже не розмовляла французькою (хоча французи надто повільно це визнавали). Хто сьогодні свідомо реконструював би власне місто — як це зробили румуни наприкінці XIX століття — щоб стати «Парижем сходу», оздобивши його *grands boulevards*, як Каля Вікторіей? У французів є слово, що позначає налаштування на невпевнений погляд усередину, зануреність у самодопит: *nombrilisme* — «задивлення в пупець». Вони займаються цим понад століття.

Я прибув до Нью-Йорка якраз вчасно для того, щоб відчути гірко-солодкий присмак втрати. У царині мистецтва місто вело за собою цілий світ від 1945 року — і крізь 1970-ті. Якщо ви хотіли побачити сучасний живопис, засвідчити музику або танець, ви приїжджали до Нью-Йорка Клементя Ґрінберґа, Леонарда Бернстайна та Джорджа Баланчина. Культура була чимось більшим, ніж звичайним об'єктом споживання: люди стікалися до Нью-Йорка ще й для того, щоб її створювати. Мангеттен у ті десятиліття був перехрестям, яке притягувало цікаві та оригінальні уми — і вело за собою інших. Ніщо й близько не могло до цього дорівнятися.

Так само позаду залишився і розквіт єврейського Нью-Йорка. Кого тепер цікавить, що говорять світові або один одному журнали *Dissent* або (тим паче) *Commentary*? Року 1979 Вуді Аллен міг розраховувати на розуміння з боку широкої аудиторії, коли жартував: якщо видання об'єднуються в одне, то разом утворюють *Dissentary* (слово, ідентичне за звучанням до *dysentery* — дизентерія) (див. фільм «Енні Голл»). Сьогодні ж? Непропорційний обсяг енергії, що було інвестовано в ці та деякі інші малі журнали, стосується «ізраїльського» питання: можливо, найкоротша відстань наближення американців до *nombrilisme*.

Інтелектуальні банди Нью-Йорка склали свої ножі й пішли додому, до власних передмість — або довели боротьбу до перемоги на кафедрах, залишивши цілковито байдужою решту людства. Те саме, звісно, стосується автореферентних чвар культурних еліт Росії або Аргентини. Але це одна з причин, чому ані Москва, ані Буенос-Айрес не мають значення на світовій сцені. Нью-йоркські інтелектуали таке значення мали, але більшість із них рушила шляхом середовища «віденської кав'ярні»: вони стали пародією на себе самих, їхні інституції та суперечки переважно мають вузьке значення.

І все ж Нью-Йорк залишається світовим містом. Він не є великим американським містом — ця роль завжди належатиме Чикаго. Нью-Йорк перебуває на краю: як і у випадку Стамбула чи Бомбея, його особлива привабливість полягає саме в роздратованому ставленні до столичної території за його межами. Він дивиться назовні, а тому приваблює тих людей, які не почувались би комфортно у глибині країни. Він ніколи не був американським так само, як Париж не є французьким: Нью-Йорк також завжди був про щось інше.

Невдовзі після мого приїзду сюди я увійшов до місцевого ательє чоловічого одягу, щоб дещо змінити. Знявши мірки, поважного віку власник звів погляд: «Де ви робите прання?»

«У китайській пральні на розі», — відповів я. Він випростався і поглянув на мене протяжним важким поглядом, що злучив нашарування Парижа, Кембриджа, південного Лондона, Антверпена і вказав на схід: «Чому ви робите прання в китайця?».

Нині я залишаю своє прання у кравця Джозефа, ми перекидаємось їдишизмами й обговорюємо його спогади про єврейську Росію. За два квартали на південь я їм ланч у «Барі Пітті», чий власник-флорентієць зневажає кредитні картки й готує найкращу тосканську їжу в Нью-Йорку. Поспішаючи, я можу натомість схилитися до фалафеля від ізраїльтян у кварталі поряд; або пообідати навіть краще — ягнятиною з вогню від арабів на розі.

На відстані п'ятдесяти метрів — мої перукарі Джузеппе, Франко та Сальваторе. Всі вони з Сицилії, їхня «англійська» відлунює Чико Марксом. У Грінвіч-Віледж вони цілу вічність, але так насправді й не осіли: бо як могли це зробити? Вони цілісінький день кричать один на одного на сицилійському діалекті, глушачи основне джерело розваги й інформації — цілодобову італомовну радіостанцію. Дорогою додому я насолоджуюсь мільфеями від Клода: непривітного бретонського patissier (шеф-кондитер), який піддав свою доньку випробуванню Лондонською школою економіки, яку тоді вважали вишуканим еклером.

Усе в межах двох кварталів навколо мого помешкання — при тому, що я нехтую газетним кіоском сикха, угорською пекарнею і грецькою їдальнею (насправді — албанською, але ми вдаємо інакше). Ще три вулиці на схід, і мені відкривається Маленька Габсбургія: український ресторан, уніатська церква, польська продуктова крамниця і, звичайно, освячений часом єврейський гастроном, у якому подають східноєвропейські страви з кошерним маркуванням. Бракує хіба що віденської кав'ярні — заради цього, що симптоматично, слід вирушити до верхньої частини міста, його багатих кварталів.

Без сумніву, така розмаїтість доступна й у Лондоні. Але культури сучасного Лондона балканізовані за районами та рівнями прибутків — Кенері-Ворф, фінансовий епіцентр, тримається на відстані від етнічних анклавів у центрі. З цим контрастує Волл-стріт, розташована на пішій відстані від мого району. Що стосується Парижа, він має свої ізольовані квартали, де внуки алжирських робітників-емігрантів живуть пліч-о-пліч з сенегальськими вуличними торговцями; Амстердам має сурінамські й індонезійські райони: але це відгомін імперії, те, що європейці сьогодні називають «емігрантським питанням».

Романтизувати не варто. Впевнений, що крамарі з моєї околиці ніколи одні з одними не зустрічались і не мали б про що розмовляти між собою: увечері вони повертаються до своїх домівок, до Квінза або Нью-Джерсі. Якби я сказав Джозефові або Салу, що їм пощастило жити у «світовому місті», вони — найімовірніше — форкнули б. Але їм таки пощастило — як і продавцям із лотків у Гокстоні на початку XX століття, жителям такого ж космополітичного Лондона, пам'ять про яких увічнив Кейнс в «Економічних наслідках миру», попри те, що вони б уявлення не мали, про що тому йдеться.

Під час прощеної вечері тут, у Нью-Йорку, мене якось запитали, що я вважаю трьома найбільшими цінностями Америки. Без жодного вагання я відповів: «Томаса Джефферсона, Чака Беррі й часопис The New York Review of Books». Уникнувши необхідності вилаштувати їх за важливістю, я також звернувся до слави П'ятої поправки. І не жартував. Томас Джефферсон не вимагає пояснень (хоча в теперішній атмосфері хрестоматійної цензури його б не завадило трохи позахищати). Чак Беррі не потребує пояснень. Однак неминучий вплив міста на міжнародному рівні досконало втілений у NYRB: можливо, останньому (часопис було засновано 1963 року), що залишилось від часів безхмарної епохи.

Невипадково нині ми маємо часописи London Review of Books, Budapest Review of Books, Athens Review of Books, пропозицію щодо The European Review of Books і навіть Jewish Review of Books: кожен на свій лад — підтвердження впливу однойменної моделі. І все ж вони не виправдали очікувань. Чому? London Review of Books — по-своєму зразковий (хоча в цьому випадку я повинен би абстрагуватись як постійний дописувач часопису); але це виразно лондонський проект, що відображає столичне лівацтво — непомільно англійське, якщо не оксбриджське. Всі інші — очевидно ідеологічні та вузькоцехові. У Будапешті замовлений мені есей про угорського письменника Дьордя Конрада було відхилено через lese-majeste (образу монарха); намагання заснувати Paris Review of Books розбилось об внутрішнє переконання, що часопис повинен слугувати платформою для розхвалювання видавців та для обміну літературними послугами.

The New York Review вирізняє те, що цей часопис — якраз не про Нью-Йорк, і пишуть його переважно не ньюйоркці: як і саме місто, він дотичний до місця свого походження. Якщо це світове місто, то не завдяки українським ресторанам на 2-й Авеню, і навіть не через українців, які колонізували Брайтон-Біч: їх можна знайти в багатьох інших місцях від Клівленда до Чикаго. А через те, що освічені українці в Києві читають найвідоміший нью-йоркський часопис безхмарної епохи.

Ми переживаємо занепад американської епохи. Але як державний або імперський розпад впливають на життєвий цикл світового міста? Сучасний Берлін — культурна столиця, що рухається суголосно часові, попри те, що він — столиця середньої за розміром і радше поглинутої собою держави. Щодо Парижа, ми побачили, що йому вдавалося зберігати свою привабливість майже впродовж двох століть після початку французького державного занепаду.

Для Нью-Йорка — міста, для якого кожна точка світу є домом, за винятком власної країни — все ще може покращитися. Як європеєць у Нью-Йорку я більше почуваюсь самим собою, ніж у суміжних британських сателітах ЄС: я маю бразильських та арабських друзів, які поділяють мій сантимент. Звісно, усі ми маємо власні претензії. І хоча немає іншого міста, у якому я був би здатен уявити власне життя, є чимало місць, у яких я волів би опинитися з різних причин. Але і це також дуже нью-йоркський сантимент. Випадок зробив

мене американцем, але я вибираю бути ньюйоркцем. Можливо, я завжди ним був.